

Присяжнюк Юрій,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України,
директор Науково-освітнього центру Українського козацтва,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
yu-prysyazhnyuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8324-4681

УКРАЇНСЬКИЙ КОЗАЦЬКИЙ РУХ КІНЦЯ 1980-х – ПОЧАТКУ 2020-х рр. ЯК ВИЯВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ

У статті йдеться про сучасний козацький рух, що виник наприкінці 1980-х рр. Звернуто увагу на природу цього соціокультурного явища, яке відбулося завдяки ініціативі громадян колишньої Української ССР, а потім незалежної держави Україна. Надалі роль держави в розвитку козацтва виявилася мінімальною. Фактично вона була зведена до юридичної реєстрації нових організаційних ініціатив.

Для козацького руху в Україні кінця 1980-х – початку 2020-х рр. характерними були: значна чисельність, концентрація уваги на історичних традиціях, волонтерська діяльність, внесок у національно-патріотичне виховання, водночас розпорошеність створених структур, неефективність менеджменту (слабкість еліт), труднощі (само)фінансування.

Комплексно простежено обставини виникнення та еволюції козацького руху, зазначено його переваги й недоліки. Наголошено, що власне хвиби мали напрощуд глибокий (принциповий) характер, оскільки відображали саму історичну сутність громадянської ініціативи як такої. У реаліях кінця 1980-х – початку 2020-х рр. вона виявилася тісно пов'язаною із советською спадщиною. Якщо звернення до традицій ранньомодерної доби мало здебільшого символічний та ритуальний характер, то недавнє комуністичне минуле, від якого формально відмовлялися, ментально нагадувало про себе раз по раз.

Зроблено висновок, що ключовою проблемою для збереження та активізації козацького руху є подальший розвиток громадянського суспільства. У цьому контексті Помаранчевий майдан та Революцію Гідності повні можна вважати виявом козацького духу українців.

Автор віддає належне учасникам козацького руху, які добровільно долучалися до багатьох громадських ініціатив, не шкодували для цього свого часу, сил, коштів. Ця історія потребує подальших системних студій.

Ключові слова: громадянин, козацький рух, козак, гетьман, статут, чинне законодавство, молодь.

Сучасне козацтво в Україні – це громадський рух, який у більш широкому контексті варто сприймати як соціокультурне явище, що позначається низкою самобутніх характеристик. Він виник на зламі 1980-х–1990-х рр. і з тих пір еволюціонував як «взаємодія людей у певному (українському – Ю. П.) суспільстві», відповідно, «впливав на їхні цінності, переконання, норми поведінки та інші ... характеристики» (Михайлів І., 2019, с. 300–301). Еволюціонував, потрібно наголосити, досить специфічно, бо, крім іншого, не отримав підтримки держави (влади), очікуваного визнання з боку суспільства (громадськості)¹. Ба більше, як і в часи імперії Романових та більшовицького режиму, широкий загал виявився схильним маргіналізувати цей феномен, причому, як зазвичай, без належного критичного (науково аргументованого) пояснення. Хтось справді вважав, що сучасні козацькі організації мають віддзеркалювати певні історичні образи, а цього неможливо не сталося, інші, навпаки, докучали їм за «надмірну політизацію» та спекулятивне використання національної ідеї (символіки тощо) у власних корпоративних інтересах

¹ Про марні сподівання на співпрацю козацьких організацій з владою див. (станом на 2010 рік): Сучасне українське козацтво. 2010. URL: <https://zvitiaga.org/catalog/layer/suchastnist1234> (11.07.2025).

(Присяжнюк Ю., 2017, с. 10). Чимало було й таких експертів, які визнавали діяльність козацьких осередків номінальною чи навіть такою, що шкодила іміджу та самому наміру відроджувати традиції лицарства. Нерідко на адресу козацтва звучали докори в зовсім уже «маргінальних деталях», наприклад щодо нібито недостатньої уваги до збереження культури, мови чи тих же традицій (Гула Р., 2024, с. 19). І це попри те, що у статутах зареєстрованих організацій містилися положення про зовсім протилежні наміри². Загалом в еволюції козацького руху за понад 30 років складно виокремити якісь етапи. Це не дивує, зважаючи на її напрочуд звивисту траєкторію, хоча й хаотичною її назвати також не можна.

Метою розвідки є комплексний аналіз / синтез сутності українського козацького руху як самобутнього явища кінця 1980-х – початку 2020-х рр., із урахуванням історичних реалій цієї доби.

Складність створення, організаційно-юридичного оформлення та функціонування козацького руху полягала в його структурній «розмитості». Згідно зі статистичними даними Міністерства юстиції України, в Україні за роки державної незалежності було зареєстровано (фактично чи формально існувало) близько 1,5 тис. козацьких організацій (за іншими підрахунками – понад 500 чи 700) (Гула Р., 2024, с. 18)³. Так чи так вони конкурували між собою, що шкодило загальній справі. Ситуація «пом'якшувалася» тією обставиною, що самі громадські структури були нечисленними й протистояння між ними часто зводилося до персональних суперечок керівників (за «булаву» чи «печатку») (Гула Р., 2024, с. 19). Декларовані прагнення посісти гідне місце в житті країни, держави, нації когось із чергових отаманів (гетьманів) наштотувалися на неготовність підпорядкованих їм організацій долати наявні виклики, причому насамперед внутрішні. Це означало, що чи не всі лідери продовжували уявляти й позиціонувати себе, свій статус за лекалами радянських громадських діячів. Діяв синдром тривалого перебування під жорстким контролем адміністрації, монополюючої партії, держави. Такі громадські діячі не могли бути самостійними, позаяк звикли перебувати під зверхністю вождів. Тобто підпорядкованість владі з певними кон'юнктурними пріоритетами сформувала чітку та досить однозначну ментальну рису. Чи могла вона швидко змінитися? Вочевидь, ні.

Щодо кількісної «невиразності» козацького руху, то вона набула такого ж аморфного та суперечливого характеру. У козацтві «служили» (приймали посвяту) тисячі осіб різних вікових категорій, а по факту їх було в десятки разів менше. Не існувало чіткої відповіді на просте питання: а кого взагалі варто зараховувати до сучасного козацького руху? Приміром, як бути з учнями початкових класів, котрих масово висвячували «в козаки» з ініціативи педагогічних колективів, або з ентузіастами військово-історичних клубів, які вряди-годи реконструювали історичні події (битви), зрештою – носіїв козацьких традицій у ЗСУ (почесних найменувань) тощо? (Задунайський В., 2023).

З огляду на зазначене коротко презентуємо найбільш численну козацьку структуру в Україні, якою нещодавно стала Громадська спілка «Українське козацтво – воля і честь» (зареєстрована Мін'юстом України 10 липня 2025 р. № 854)⁴. Вона позиціонує себе спадкоємницею ідейних, духовних та моральних засад українських козаків, певною мірою їхніх культурних, організаційних, військово-патріотичних і господарських традицій. Згідно із затвердженим 10 травня статутом, «головною метою діяльності Спілки є захист прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших спільних інтересів членів Спілки, захист... історичних здобутків українського народу, участь у забезпеченні його духовного та матеріального добробуту, морального й фізичного здоров'я, відродженні, утвердженні

² Див.: Статут УК., 2016. URL: surl.li/rwhxlv (11.05.2022).

³ Докладніше про статистику сучасного українського козацького руху: Гула Р. В., Михайловський Р. А. Сучасне українське козацтво: парамілітарний фантом минулого. *Військово-науковий вісник*. 2024. № 41. С. 19.

⁴ Для розуміння сутності українського козацького руху його поділ на реєстровий, запорізький, вільний, традиційний (звичаєвий) напрями вважаємо обмеженим. Див.: Рішення про державну реєстрацію створення юридичної особи Громадської спілки «Українське козацтво – воля і честь», 2025. URL: [file:///C:/Users/Yuriy/Desktop/КОЗАЦТВО/2025/Рішення_про_реєстрацію_Супровідна_0001%20\(1\).pdf](http://file:///C:/Users/Yuriy/Desktop/КОЗАЦТВО/2025/Рішення_про_реєстрацію_Супровідна_0001%20(1).pdf) (13.07.2025).

та розвитку української мови й культури. Відродження української, за своєю суттю – козацької нації, українських козацьких звичаїв і традицій»⁵. Особливістю Співки є те, що вона покликана єднати зусилля всеукраїнських та регіональних організацій, залишаючи за ними широку організаційну, фінансову й іншу автономію.

У зазначений період український козацький рух існував на засадах добровільності, добродійності, позапартійності. Водночас великою пасткою для нього стала поліваріантність. Джерела «безкінечного дроблення» громадських осередків простежуємо в етно-політичній культурі українців (що є темою для окремого дослідження), також у чинній нормативно-правовій базі. Фактично будь-яка ініціативна група громадян потенційно мала право й була спроможною створити «своє козацтво» (Буряченко В., 2021). Доходило до того, що чи не кожний історичний різновид козацтва, котрий коли-небудь існував в Україні, отримував свою копію. Утім такий «однозначний» зв'язок із минулим помітно «дезорієнтував побратимів» (Буряченко В., 2021).

На наш погляд, сучасне українське козацтво відбивало два ключових феномени. По-перше, сам громадський рух, його численні структури; по-друге, унікальний вільнолюбний дух, який був притаманний далеко не всім, хто мав паспорт громадянина України. Дивуватися тут нічого, адже така ментальна поліцентричність населення існувала в Україні чи не завжди. З огляду на це характерною ознакою козацького руху стало своєрідне вирішення проблеми ідентичності, яка, як відомо, залежить від багатьох обставин, проте і сама мотивує / коригує багато що, зокрема і способи прийняття рішень, манери повсякденної поведінки тощо. Тривале спостереження за цим самотнім явищем дало нам підстави зосередити увагу на дещо вузкому аспекті, що його можна визначити поняттям «самоідентичність». Як зазначалося вище, українцям (громадянам України) дісталася у спадщину советська модель усвідомлення свого образу, відповідних моральних орієнтирів та цінностей, власне сам модус ототожнення себе зі спільнотою. З-поміж іншого – апелювання до колективного «ми» без критичного переосмислення того факту, що його механічно привнесено зі світу огидної для самої козацької вільнолюбності совдепії. Вона перешкождала уявляти себе повноцінними суб'єктами (особистостями), водночас творити новий, досконаліший синтез «ми». Окрім того, комуністичний спадок стояв на заваді сакралізації самої українськості, без чого його репрезентанту – козацтву – стало важко стверджуватися ідейно, організаційно й, зрештою, історично.

Пошук ідеалу «козацької досконалості», до якої, згідно з декларованими гаслами, неодмінно мав прагнути кожний, хто давав клятву «служити Богу, Людям, Україні», залежав саме від советської спадщини. Вона виявилася настільки потужною, що суттєво перешкождала формуванню національної свідомості, елітності, державності⁶ (Кармазін Ю., 2018). Людині ж потрібно було збагнути, що шлях до оновленого «ми» лежав через ствердження ментально інакшого «я», яке можна репрезентувати словами «козак – це Українець, і вище цього лише Господь Бог!» Лише акцент на «однині» спонукав заглиблюватися у сутність складних життєвих перепитів, давав змогу усвідомлювати персональну відповідальність, прагнення дотримуватися кращих зразків козацької (життєвої) стратегії, в ідеалі – людської досконалості.

Тож, перші кроки козацької громадянської ініціативи припали на кінець 1980-х рр. Вони виявилися у зверненні до традицій, міфологізованого історичного минулого. Логічно, що найпомітнішою знаковою подією стало масштабне відзначення 1–5 серпня 1990 р. 500-ї річниці створення (першої згадки в історичних документах) запорізького козацтва. Святкування були організовані Народним Рухом України та Товариством української мови ім. Т. Шевченка. На хвилі емоційного піднесення великих труднощів не виникло, позаяк вимоги до «головних менеджерів» були мінімальними – ініціаторам досить було користуватися довірою людей.

⁵ Див.: Статут ГС «Українське козацтво – воля і честь» (затверджений рішенням установчих засновників, протокол № 1 від 10 травня 2025).

⁶ Кармазін змінив Ющенка, тепер він – гетьман. 2018. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/karmazin-zminiv-yushchenka-teper-vin-getman-498923.html> (12.08.2025).

Логічно, що у 1990-х рр. на чолі ще єдиної тоді козацької організації перебували такі авторитетні постаті, як В'ячеслав Чорновіл (1991–1992) та пізніше Володимир Мулява (1992–1998) (Чухліб Т., 2013). Перший погодився на цю посаду з політичних мотивів, радше всього заради об'єднання національно-демократичних сил напередодні президентських виборів 1 грудня 1991 р. Попри видатну роль у становленні новітньої України, перебування В. Чорновола в козацтві лишилося символічно-представницьким. Натомість гетьман В. Мулява увійшов в історію руху як «духовний батько Українського козацтва». 22 січня 2005 р. на Софійському майдані в Києві саме він, згідно з рішенням козацької ради, вручив гетьманську булаву щойно обраному Президенту України В. Ющенку⁷. Відомий громадсько-політичний діяч, професор, генерал-майор В. Мулява був знаний інноваційними поглядами, однак і йому забракло сил, аби козацтво набуло чіткої структурної організації, отримало належний юридичний статус.

Загалом же відчутних іміджевих здобутків сучасне козацтво не досягло. Чи не найбільшою пасткою для нього лишилася «підпорядкованість» реальних (чи потенційних) лідерів руху їхнім же політичним (кар'єрним) амбіціям. Надто помітним ця вада простежувалася тоді, коли керівникам, які встигали отримати «певні пільги», доводилося здавати черговий іспит на єдність і вірність справі, звітувати перед громадою (Крालюк П., 2015). Нерідко замість конструктивного діалогу, об'єднавчих форумів вони пропонували створення нових козацьких структур, проведення сепаратистських зібрань, виведення «когось» зі складу «чогось», що посилювало розкольні тенденції. Не складно помітити, що джерела багатьох недоліків сучасного козацького руху, зокрема й у сфері менеджменту, приховувалися в усе тій же «нелюстрованій» совдепії.

Дещо оптимістичніше ситуація виглядала з регулюванням фінансової діяльності. Законодавство України, статuti козацьких організацій чітко визначали характер та специфіку грошового забезпечення. Кошти товариств формувалися за рахунок вступних і щомісячних членських внесків, добровільних пожертв підприємств, установ та окремих осіб, зокрема й іноземних, також успадкованих козацтвом заощаджень. Не рідкісним було отримання субвенцій від різних фондів, державних і громадських організацій, як правило, з метою виконання конкретних програм по культурі, освіті, спорту, національному вихованню. А ще траплялися надходження у вигляді відсотків, дивідендів, страхових виплат і відшкодувань, роялті та інших пасивних доходів. Утім на практиці ситуація не була такою однозначною. Названі джерела фінансування вкрай рідко покривали нагальні потреби. Членські внески не надходили регулярно, до того ж вони були незначними за обсягами. У цьому сенсі козацтво видимо поступалося, приміром, вірянам церковних конфесій, де від усіх отриманих прибутків сплачувалася десятина. Середньомісячний внесок козака / берегині становив (відповідно до даних по Черкаському крайовому товариству Українського козацтва за 2023 р.) близько одного долара США. Це означало, що кожний член товариства жертвував на козацтво лише 1/80 частку своїх прибутків (Марченко В., 2024).

Окремо потрібно враховувати «комуністичні» звички, що збереглися в представників старших поколінь, а переважно саме вони «козакували» в окреслений період. За великим рахунком ідеться про специфічну фінансову культуру людей, насамперед досить стійке стереотипне уявлення про те, скільки, за що й хто має платити. Одним із ключових тут лишилося розуміння, що коштами мають ділитися ті, у кого їх більше, причому незалежно від джерел отримання. Такий принцип фінансування був ефективним у двох випадках. По-перше, коли йшлося про якусь одноразову акцію, та ще й таку, у якій були зацікавлені керівники різних рівнів. По-друге, у тому разі, коли численність козацького осередку лишалася незначною, а його члени були друзями. Зазвичай «фінансове порозуміння» досягалося на умовах – заможніші побратими небезпідставно претендували на вищі старшинські посади, що так чи так влаштовувало всіх.

Відчутною компенсацією фінансового голоду була безпосередня участь козаків / берегинь у громадських заходах, а інколи – щедра матеріальна підтримка. Остання могла виражатися в

⁷ Статут УК., 2016. URL: surl.li/rwhxlv (11.05.2022).

«продуктах харчування, пальному, послугах персонального транспорту» (Присяжнюк Ю., 2017, с. 19)). Особливо, коли йшлося про одноразові витрати на благодійні потреби чи «дружні вечери».

Козацький рух виявляв себе в різних сферах діяльності й проблематика його ефективності потребує окремої розвідки. Станом на середину 2020-х рр. сформувалися крайні у своїй категоричності (назагал без належного обґрунтування) оцінки – від непомірного звеличення до цілковитого заперечення. Власне, тому часто звучить огульна критика, причому, як правило, від людей, які не були причетними до козацького руху як такого. Вона не містить конструктиву, не спрямована на поліпшення наявного стану справ.

А проте козацтво виконувало певну, затребувану суспільно корисну роботу. До такої належало волонтерство. У зрізі тактичних завдань, що поставали перед українською спільнотою, цей вид діяльності сприймався (принаймні частиною козацтва) як головний, надто після початку російської агресії в 2014 р. З того часу своєрідна першість у волонтерстві належала козакам Черкащини. Відзначилося кілька козацьких підрозділів Черкаського крайового (обласного) товариства Українського козацтва, а також Черкаський кіш козацьких команд особливого чину Чорноморського козацького війська (ГО «Охматівська січ»). Асортимент допомоги військовим, а це щоразу (1–2 рази на місяць) кілька тонн вантажу, позначався різноманітністю. Найчастіше це були продукти харчування, одяг, ліки, засоби особистої гігієни, універсальні мийні засоби, окопні свічки, металеві печі («буржуйки»), будівельні матеріали, транспортні засоби (Марченко В., 2023). У такий спосіб козацтво долучалося до зміцнення обороноздатності держави. Щодо недоглядів, то тут у поле зору потрапляють випадки недотримання важливого принципу соціальної справедливості. Некоректність у волонтерській справі розчаровувала людей, шкодила спільній справі.

Отже, український козацький рух кінця 1980-х – початку 2020-х рр. став можливим завдяки вияву громадянської ініціативи, що, своєю чергою, «пробудилася» в умовах послаблення, а потім і ліквідації компартійного диктату. Рух пройшов складний шлях розвитку, при цьому не перетворився на бажаний структурно-ідеологічний моноліт, як і не трансформувався в політичну силу. Сотні нечисленних за складом новостворених козацьких осередків не змогли об'єднатися через слабкість нормативно-правового забезпечення, також брак «якісних еліт» у самому козацтві. Абсолютна більшість інтелектуалів та патріотично налаштованих політиків країни не підтримала козацький рух, ставилася до нього як до «історичного пережитку», чиєсь «забаганки». За таких умов суттєвим недоліком козацтва стала неспроможність до генерування завдань національного рівня. Громадянин, який приймав посвяту козака, покликаний був керуватися власним сумлінням, гармонійно поєднувати свої права, обов'язки, перспективи (амбіції), дбати про спільну справу – згуртованість козацтва, єдність нації, однак на практиці це траплялося вкрай рідко. Крім того, він був зобов'язаний самотужки визначити своє місце у структурі організації, лишатися самодостатньою особистістю, а не сподіватися, що таким його «зробить» чиєсь «правильне рішення».

Встановлені невідповідності дають підстави аналітикам та науковцям говорити про маргіналізацію, дискредитацію козацького руху, відмовляти йому в історичній перспективі. Проте козацький рух живий, бо нескоримим лишається козацький дух. Він покликаний долати внутрішні кризові явища, посилювати стійкість українського війська, брати участь у творенні української нації.

Список літератури

- Буряченко В., 2021. *Козацький рух живе*. URL: <https://exo.in.ua/news/51941> [03.08.2025].
- Гула Р. В., 2024 Михайловський Р. А., 2024. Сучасне українське козацтво: парамілітарний фантом минулого. *Військово-науковий вісник*. № 41. 17–31.
- Задунайський В., 2023. *Козацтво завжди відроджувалось у критичні моменти української історії*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/10/25/kozaczto-zavzhdy-vidrodzhuvalos-u-krytychni-momenty-ukrayinskoyi-istoriyi-vadym-zadunajskij> [07.08.2025].

Крالیук П., 2015. Чи має перспективу сучасне Українське козацтво? URL: <https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu/-chy-maye-perspektyvu-suchasne-ukrayinske-kozatstvo> [15.07.2025].

Михайлів І., 2019. Спогади як соціокультурне явище сучасної України: спроба узагальнення. *Історіографічні дослідження в Україні*. Вип. 30. 287–307.

Марченко В., 2024. В Українського козацтва новий гетьман. *Черкаський край*. URL: <https://kray.net.ua/eksklyuzyv/v-ukrayinskogo-kozactva-novuj-getman> [22.07.2025].

Марченко В., 2023. Козацтво Черкащини передало два автомобілі війнам ЗСУ на Донбасі. *Черкаський край*. URL: <https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu/-chy-maye-perspektyvu-suchasne-ukrayinske-kozatstvo> [19.07.2025].

Присяжнюк Ю. П., 2017. *Черкаське крайове товариство Українського козацтва (2014–2016): ідеологічні аспекти діяльності*. Черкаси: Вертикаль.

Чухліб Т., 2013. Сучасне козацтво. URL: <http://www.hetman.tv/nomera/2006/2006-5-10/chuhlib-5.html> [21.06.2025].

Yuriy Prysiazhniuk

UKRAINIAN COSSACK MOVEMENT FROM THE LATE 1980S TO THE EARLY 2020S AS A MANIFESTATION OF CIVIC INITIATIVE

The article addresses the contemporary Cossack movement that emerged in the late 1980s. Attention is given to the nature of this sociocultural phenomenon, which arose due to the initiative of citizens of the former Ukrainian SSR, and later, of the independent state of Ukraine. The role of the state itself in the further development of the Cossacks proved to be minimal, in fact limited to the legal registration of new organizational initiatives.

The Cossack movement in Ukraine from the late 1980s to the early 2020s was characterized by a considerable number of participants, an emphasis on historical traditions, volunteer activity, and contributions to national-patriotic education. At the same time, it was marked by the fragmentation of established structures, ineffective management (weakness of elites), and difficulties in (self-)financing.

The article comprehensively traces the circumstances of the emergence and evolution of the Cossack movement, noting its advantages and disadvantages. It is emphasized that its shortcomings had an exceptionally profound (fundamental) nature, as they reflected the very essence of civic initiative as such. In the historical realities of the late 1980s to the early 2020s, this initiative was closely linked to the Soviet legacy. While references to the traditions of the early modern era were largely symbolic and ceremonial, the recent communist past – formally renounced – continued to manifest itself mentally from time to time.

It is concluded that the key challenge for the preservation and revitalization of the Cossack movement lies in the further development of civil society. In this context, the Orange Revolution and the Revolution of Dignity can be fully regarded as manifestations of the Cossack spirit of Ukrainians.

The author pays tribute to the participants of the Cossack movement, who voluntarily engaged in numerous civic initiatives, devoting their time, energy, and financial resources. This history requires further systematic study.

Key words: citizen, Cossack movement, Cossack, hetman, statute, current legislation, youth.

References

Buriachenko V., 2021. *Kozatskyi rukh zhyve* [The Cossack movement lives]. [Online]: Available from: <https://exo.in.ua/news/51941> [Accessed: 03.08.2025]. (In Ukrainian).

Hula R. V., 2024. Mykhailovskyi R. A. Suchasne ukrainske kozatstvo: paramilitarnyi fantom mynuloho [Modern Ukrainian Cossacks: a paramilitary phantom of the past]. *Vіskovo-naukovyi visnyk*, 41, 17–31. (In Ukrainian).

Zadunaiskyi V., 2023. *Kozatstvo zavzhdy vidrodzhuvalos u krytychni momenty ukrainskoi istorii* [Cossacks have always been revived at critical moments in Ukrainian history]. [Online]: Available from: <https://armyinform.com.ua/2023/10/25/kozactvo-zavzhdy-vidrodzhuvalos-u-krytychni-momenty-ukrayinskoyi-istoriyi-vadym-zadunajskij> [Accessed: 07.08.2025]. (In Ukrainian).

Kraliuk P., 2015. *Chy maie perspektyvu suchasne Ukrainske kozatstvo?* [Does the modern Ukrainian Cossacks have a future?] [Online]: Available from: <https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu/-chy-maye-perspektyvu-suchasne-ukrayinske-kozatstvo>

brakuye-filosofiyi-rozumu-/chy-maye-perspektyvu-suchasne-ukrayinske-kozatstvo [Accessed: 15.07.2025]. (In Ukrainian).

Marchenko V., 2024. V Ukrainskoho kozatstva novyi hetman [The Ukrainian Cossacks have a new hetman]. *Cherkaskyi krai*. [Online]: Available from: <https://krai.net.ua/eksklyuzyv/v-ukrayinskogo-kozactva-novyj-getman> [Accessed: 22.07.2025]. (In Ukrainian).

Marchenko V., 2023. Kozatstvo Cherkashchyny peredalo dva avtomobili voiam ZSU na Donbasi [Cossacks of Cherkasy region handed over two cars to soldiers of the Armed Forces of Ukraine in Donbas]. *Cherkaskyi krai*. [Online]: Available from: <https://www.volynnews.com/blogs/ukrayintsiam-brakuye-filosofiyi-rozumu-/chy-maye-perspektyvu-suchasne-ukrayinske-kozatstvo> [Accessed: 19.07.2025]. (In Ukrainian).

Mykhailiv I., 2019. Spohady yak sotsiokulturne yavyshe suchasnoi Ukrainy: sproba uzahalnennia [Memories as a socio-cultural phenomenon of modern Ukraine: an attempt at generalization]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 30, 287–307. (In Ukrainian).

Prysiashniuk Yu. P., 2017. *Cherkaske kraiove tovarystvo Ukrainskoho kozatstva (2014–2016): ideolohichni aspekty diialnosti* [Cherkasy Regional Society of Ukrainian Cossacks (2014–2016): ideological aspects of activity]. Cherkasy: Vertykal. (In Ukrainian).

Chukhlib T., 2013. *Suchasne kozatstvo* [Modern Cossack]. [Online]: Available from: <http://www.hetman.tv/nomera/2006/2006-5-10/chuhlib-5.html> [Accessed: 21.06.2025]. (In Ukrainian).

Дата надходження статті: 29.09.2025

Дата прийняття статті: 22.10.2025

Опубліковано: 10.12.2025